

12. "Ідеальна країна" обійшлася Тимошенко в мільйон доларів [Електронний ресурс] // Інтернет-видання "Українська правда". – Режим доступу:

<http://www.pravda.com.ua/news/4b1a9b824a354/>.

14. Лісеєнко О. Динаміка політичного капіталу в Україні / О. Лісеєнко // Політичний менеджмент. – 2005. – № 1 (10). – С. 90–96.

УДК 352.07

ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ І МОДЕЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Федько О.А.

кандидат медичних наук
докторант НАДУ при Президентіві України

Annotation

The questions of healthy life style forming are examined in the article, approach of the systems to planning ecologically of progressive advance, and also pre-condition of Ukraine's transition on the model of progressive (proof) advance at national and regional levels.

Анотація

У статті розглянуто питання формування здоров'я та здорового способу життя, системний підхід до планування екологічно стійкого розвитку, а також передумови переходу України на модель сталого (стійкого) розвитку на національному та регіональному рівнях.

Ключові слова

Здоров'я, здоровий спосіб життя, сталий розвиток.

І. Вступ

Утвердження та розбудова української державності, прагнення України до вступу в європейське та світове співтовариство спонукають до вивчення та орієнтування на кращий світовий досвід і тенденції, що визначають міжнародну державну політику з питань формування здорового способу життя [20].

Центральне місце у формуванні здорового способу життя дітей та молоді відіграють інститут освіти та його окремі ланки (дошкільна, початкова, середня, вища тощо). Питання ролі інституту освіти у формуванні здоров'я та здорового способу життя дітей і молоді розглядаються багатьма сучасними науковцями.

Так, О. Вакуленко у дисертаційному дослідженні "Здоровий спосіб життя як соціально-педагогічна умова становлення особистості у підлітковому віці" детально аналізує науково-теоретичні засади формування здорового способу життя, дає характеристику особливостям розвитку особистості в підлітковому віці, розкриває соціально-правові аспекти процесу формування здорового способу життя в Україні, говорить

про глобальну соціальну політику держави, яка б стала основною умовою формування здорового способу життя дітей та молоді [1].

С. Кириленко з'ясувала соціально-педагогічні передумови необхідності формування культури здоров'я старшокласників; зробила й обґрунтувала структурно-логічну модель формування культури здоров'я, її критерії та показники рівня сформованості [7].

С. Лапаєнко зазначає, що перш ніж говорити про дотримання підлітками здорового способу життя, необхідно створити умови для ефективного формування ціннісних орієнтацій на здоровий спосіб життя. Позиція автора полягає в тому, що ефективне формування таких ознак можливе за умови комплексного виховного впливу на потребнісно-мотиваційну та емоційно-вольову сферу особистості [10].

Ряд досліджень присвячений проблемі підготовки фахівців до реалізації завдань формування здорового способу життя.

С. Чернишова розробила складові системи впровадження знань про здоров'я та безпеку життєдіяльності в навчально-освітній процес середніх загальноосвітніх закладів; виклала методичні рекомендації щодо підготовки вчителів до формування в учнів основ знань про здоров'я, вироблення в них відповідних практичних умінь і навичок, переконань у найбільшій цінності життя та здоров'я [19].

У дисертаційному дослідженні Н. П'ясецької розглядається проблема формування валеологічної культури майбутніх учителів у вищих закладах освіти. Результати дослідно-експериментальної роботи дали автору змогу визначити сукупність педагогічних умов формування валеологічної культури, де однією з провідних є включення майбутнього вчителя в інноваційну діяльність, а інноваційне середовище стимулює індивіда до творчого валеологічного пошуку [16].

II. Постановка завдання

Мета статті – розглянути питання формування здоров'я та здорового способу життя, системний підхід до планування екологічно стійкого розвитку, а також передумови переходу України на модель сталого розвитку на національному та регіональному рівнях.

III. Результати

Сучасна вітчизняна наука має значну кількість перспективних розробок, спрямованих на формування здорового способу життя в межах навчально-виховного процесу. Однак тільки зусиллями закладів освіти вирішити завдання формування здорового способу життя неможливо. Так, на думку С. Омельченко, “для підвищення рівня здоров'я підрастаючого покоління необхідно створити закріплену систему валеонасиченого простору, у якій би всі соціальні інститути нашого суспільства були об'єднані єдиною ідеєю, спільними зусиллями виконати замовлення держави щодо формування й виховання здорового покоління” [11, с. 7].

Тому державна політика у сфері формування пріоритету цінностей здоров'я та здорового способу життя має базуватись на принципах інтеграції зусиль різних соціальних інститутів, органів державного управління та місцевого самоврядування, громадських організацій.

Державна політика в галузі охорони здоров'я в сучасних умовах обов'язково має враховувати вплив зовнішнього середовища на стан здоров'я громадян. Аналіз динаміки захворюваності населення України, найважливіших демографічних показників за останні 20–25 років демонструє зростання негативного впливу різних чинників навколишнього природного середовища на здоров'я людини. Внаслідок погіршення демографічних показників, насамперед, зменшення приросту та підвищення рівня захворюваності населення, відбувається його старіння і тимчасово втрачається працездатність, зростають витрати на медичне обслуговування. А це значною мірою послаблює трудовий потенціал держави. Все це негативно позначається на відтворювальних процесах як в економіці, так і в суспільстві. На підставі цього вітчизняний учений В. Трегубчук робить висновок, що екологічна проблема є не стільки природоохоронною, скільки соціально-економічною [17, с. 31].

Отже, актуалізація проблем екологічної безпеки, погіршення останніми десятиліттями стану навколишнього середовища, зростання хвороб, що виникають через погані екологічні умови життя, призводять до необхідності впровадження в Україні комплексної державної екологічної політики.

Екологічна політика – це цілеспрямована діяльність органів державної влади й управління, що спрямована на впровадження заходів щодо забезпечення якості навколишнього середовища, відтворення природних ресурсів, екологічної безпеки регіонів і держави в цілому [2, с. 216].

В основу державної екологічної політики України покладено концепцію екологічно стійкого (сталого) розвитку, що передбачає раціоналізацію використання природних ресурсів, створення умов для існування майбутніх поколінь шляхом відновлення довкілля. Конференція ООН з питань навколишнього середовища і розвитку, яка відбулася 1992 р. у Ріо-де-Жанейро, визнала цю концепцію домінуючою ідеологією функціонування земної цивілізації у XXI ст. і стратегічним напрямом забезпечення матеріального, соціального і духовного прогресу суспільства. Подальшого розвитку ідеї стійкого розвитку набули на Всесвітній конференції ООН із стійкого розвитку в Йоханесбурзі у 2002 р., де всі країни світу взяли на себе зобов'язання щодо реалізації стратегії стійкого розвитку. Мета, завдання та індикатори з реалізації цієї стратегії були викладені у документі “Цілі розвитку тисячоліття” ООН.

У чому полягає сутність та базові принципи екологічно стійкого розвитку? Найбільш поширеним є визначення стійкого розвитку, що міститься в доповіді Міжнародної комісії з навколишнього середовища та розвитку “Наше спільне майбутнє”, яка була підготовлена на замовлення ООН у 1987 р. Згідно із цим визначенням, стійкий розвиток – це такий розвиток, який задовольняє потреби сьогодення, однак не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби [18, с. 429]. Принциповими положеннями цього визначення є рівність між поколіннями щодо задоволення власних потреб, соціальні пріоритети, екологічні обмеження.

Відомий дослідник проблем стійкого розвитку Б. Данилишин розуміє під ним такі відносини в суспільному виробництві, за яких досягаються оптимальні пропорції щодо нормалізації якісного стану довкілля, стабілізації економіки та зростання духовних і матеріальних потреб людей [3, с. 10].

Стратегія екологічно стійкого розвитку спрямована на розв'язання суперечностей у системі “суспільство – природа”, зокрема, щодо задоволення потреб людей, що постійно зростають, при обмеженні можливостях біосфери. Це передбачає створення умов для такого соціально-економічного розвитку, за якого зберігається рівноважний, стійкий стан природного середовища, а також забезпечується стійке, постійне економічне зростання [8, с. 123].

Планування екологічно стійкого розвитку передбачає комплексний підхід, що, на думку С. Дятлова, об'єднує принципи доцільного існування, раціонального природокористування, економічної ефективності та соціальної справедливості [4, с. 51].

Таким чином, головною передумовою реалізації положень Концепції стійкого розвитку в Україні є збалансованість та оптимізація інтересів соціального благополуччя населення, екологічного стану територій та економічного розвитку суспільства. До інших важливих передумов переходу України на модель сталого (стійкого) розвитку на національному та регіональному рівнях В. Трегубчук зараховує:

- ефективне та екологічно безпечне функціонування економіки, що дасть можливість досягти вищих показників життєвого рівня населення, цілеспрямовано розв'язувати соціальні та ресурсо-екологічні проблеми розвитку суспільства;
- раціональне використання, збереження і відтворення природних ресурсів, усебічна охорона навколишнього природного середовища – як найголовніших передумов забезпечення ресурсо-екологічної безпеки сучасного та майбутніх поколінь, підтримання в біосфері екологічної рівноваги, а отже, чистого і здорового довкілля;
- стабілізацію демографічної ситуації та кількості населення і встановлення у суспільстві принципів соціальної справедливості, тобто створення системи правових гарантій та ефективної демографічної політики для досягнення економічного, соціального та екологічного благополуччя кожної сім'ї;
- розширення масштабів міжнародного співробітництва у сфері ефективного розв'язання ресурсо-екологічних проблем і завдань сталого розвитку, підвищення його результативності та ефективності, застосування в національній економіці найновіших світових досягнень науково-технологічного і соціально-екологічного прогресу [17, с. 34].

Державне управління, спрямоване на екологічно стійкий розвиток, має базуватись на принципах системного підходу. Згідно із цим підходом, стійкість розглядається як одна з найважливіших властивостей системи. На думку О. Здорової, стійкість пов'язана з можливістю системи перебувати у стані динамічної рівноваги за наявності зовнішніх та внутрішніх впливів. При цьому рівновага розглядається як необхідна умова стійкості і в природі являє собою безперервне матеріально-енергетичне оновлення з відносним збереженням основних якісно-кількісних характеристик, які поступово змінюються і мо-

жуть набувати нової якості, стану або переходити у фазу дисбалансу [5, с. 12].

Л. Мельник характеризує стійкість як можливість системи зберігати свою структуру і функціональні особливості, достатні для діяльності, за різних параметрів зовнішнього середовища. При цьому стійкість забезпечується через здатність реагувати на зовнішній вплив середовища та стабільність – здатність системи зберігати свою структуру та функціональні особливості під дією внутрішніх чинників. Важливою ознакою стійкості є здатність системи активно функціонувати [12, с. 113].

Системний підхід до планування екологічно стійкого розвитку передбачає структуризацію функцій управління, що, на думку Є. Лавейкіної, включає такі етапи:

- 1) розробку прийомів представлення системно-структурних блок-схем зв'язків із вказівками направленості інформаційних потоків;
- 2) визначення системи основних показників управління якістю довкілля, їх класифікацію за ієрархічністю в господарському плануванні;
- 3) визначення стратегії управління і ранжирування факторів за їх внеском у розв'язання проблем;
- 4) знаходження адекватних моделей еколого-економічної системи, на основі яких обираються шляхи оптимального управління якістю довкілля;
- 5) розробку нормативних показників управління якісними і кількісними параметрами довкілля [9, с. 9].

Практична реалізація екологічно стійкого розвитку держави, як відзначає Н. Караєва, також передбачає раціональну організацію вітчизняної системи еколого-економічних регуляторів, що стимулюють екологічно безпечно господарювання і водночас визначають задовільний стан відповідних територій [6, с. 8].

В Україні державна екологічна політика базується на Концепції сталого розвитку населених пунктів, яка була прийнята Постановою Верховної Ради України у 1999 р. [14]. Згідно із цією концепцією, сталий розвиток населених пунктів – це соціально, економічно й екологічно збалансований розвиток міських і сільських поселень, спрямований на створення їх економічного потенціалу, повноцінного життєвого середовища для сучасного та майбутніх поколінь на основі раціонального використання ресурсів (природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інтелектуальних тощо), технологічного переоснащення і реструктуризації підприємств, удосконалення соціальної, виробничої, транспортної, комунікаційно-інформаційної, інженерної, екологічної інфраструктури, поліпшення умов проживан-

ня, відпочинку та оздоровлення, збереження та збагачення біологічного різноманіття та культурної спадщини.

З 2003 р. в Україні реалізується Комплексна програма реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку на 2003–2015 роки [13]. Серед основних завдань цієї програми такі:

- ліквідація бідності;
- впровадження моделей сталого виробництва та споживання, спрямованих на забезпечення життєдіяльності людства;
- охорона і раціональне використання природних ресурсів;
- оптимізація ресурсної бази економічного та соціального розвитку.

IV. Висновки

Отже, планування екологічно стійкого розвитку є важливим соціальним та політичним завданням, вирішення якого потребує консолідації суспільних сил, усього населення та уряду країни. Тому вкрай актуальною стає проблема раціоналізації та громадського контролю процесів трансформації навколишнього середовища.

Вирішення цієї проблеми вимагає узгодження економічних, політичних, соціальних інтересів різноманітних соціальних груп, організацій, інститутів через усвідомлення власної відповідальності за життя в безпечному та здоровому навколишньому середовищі.

Література

1. Вакуленко О.В. Здоровий спосіб життя як соціально-педагогічна умова становлення особистості у підлітковому віці: дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.05 "Соціальна педагогіка" / О.В. Вакуленко. – К., 2001. – 260 с.
2. Галушкіна Т.П. Екологічна політика як складова державної регіональної політики / Т.П. Галушкіна, Л.М. Качаровська // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – Хмельницьк, 2003. – № 2 (6). – С. 216–220.
3. Данилишин Б.М. Устойчивое развитие в системе природно-ресурсных ограничений / Б.М. Данилишин, Л.Б. Шостак. – К. : СОПС Украины НАНУ, 1999. – 367 с.
4. Дятлов С.А. Основы концепции устойчивого развития / С.А. Дятлов. – СПб., 1998. – 155 с.
5. Здорова Е.С. Организационно-экономические аспекты управления устойчивым развитием региона: дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством" / Е.С. Здорова. – Оренбург, 2005. – 157 с.
6. Караева Н.В. Комплексная оценка эффективности механизмов экологического регулирования, направленных на обеспечение устойчивого развития тер-

ритории: автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.08.01 "Экономическая теория" / Н.В. Караева. – Сумы, 2005. – 19 с.

7. Кириленко С.В. Соціально-педагогічні умови формування культури здоров'я старшокласників: дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 "Теорія й методика дошкільної освіти" / С.В. Кириленко. – К., 2004. – 205 с.
8. Кобзар О.М. Концептуальні підходи до формування політики сталого розвитку України та Російської Федерації / О.М. Кобзар // Економіка природокористування і охорони довкілля : зб. наук. пр. / [відп. ред. Б.М. Данилишин]. – К. : РВПС України НАН України, 2002. – С. 122–133.
9. Лавейкіна Є.С. Вдосконалення управління регіональною системою екологічної безпеки населення: автореф. дис. ... канд. экон. наук : спец. 08.08.01 "Економіка природокористування" / Є.С. Лавейкіна. – К., 2000. – 19 с.
10. Лапаєнко С.В. Формування ціннісних орієнтацій старших підлітків на здоровий спосіб життя: дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 "Теорія та методика дошкільної освіти" / С.В. Лапаєнко ; Ін-т проблем виховання АПН України. – К., 2000. – 178 с.
11. Омельченко С.О. Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків : монографія / С.О. Омельченко. – Луганськ : Альма-матер, 2007. – 352 с.
12. Основи стійкого розвитку : навч. посіб. / [за заг. ред. д.е.н., проф. Л.Г. Мельник]. – Сумы : Університетська книга, 2005. – 654 с.
13. Про затвердження Комплексної програми реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003–2015 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2003 р. № 634 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 18. – С. 116.
14. Про Концепцію сталого розвитку населених пунктів : Постанова Верховної Ради України від 24.12.1999 р. № 1359-XIV // Офіційний вісник України. – 2000. – № 1. – С. 29.
15. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
16. П'ясецька Н.А. Формування валеологічної культури майбутніх учителів у вищих закладах освіти I–II рівнів акредитації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професій-

- ної освіти" / Н.А. П'ясецька. – К., 2004. – 20 с.
17. Трегобчук В. Концепція сталого розвитку для України: Аналіз ресурсо-екологічних і природоохоронних проблем / В. Трегобчук // Вісник Національної академії наук України. – 2002. – № 2. – С. 31–40.
18. Человеческое развитие: новое измерение социально-экономического прогресса : учеб. пособ. / [под общ. ред. проф. В.П. Колесова]. – М. : Права человека, 2008. – 636 с.
19. Чернишова Є.Р. Підготовка вчителя до формування в учнів основ знань про здоров'я та безпеку життєдіяльності людини : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія та методика професійної освіти" / Є.Р. Чернишова. – К., 2004. – 22 с.
20. Shyyan O. International Experience and Ukrainian Approach in Health Promotion through Physical Education / O. Shyyan // Prozdrowotny Styl Zycia – Uwarunkowania Spoleczne. – Gdansk, 2005. – P. 133–139.